

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، سال سوم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۰

مشروعیت فقهی حقوقی اموال مجازی در اقتصاد

مهران لطفی فروشانی*

۱. عضو هیات علمی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: امروزه فضای مجازی زمینه بروز و ظهور نسل جدیدی از اموال مجازی را فراهم کرده و ویژگی‌های خاص این نوع اموال به ویژه امکان انجام معاملات و مبادلات پولی که همگی در فضای مجازی انجام می‌گردد، مطالعه فقهی حقوقی در خصوص آن‌ها را، ضروری ساخته است. در این مقاله تلاش شده مشروعیت فقهی حقوقی اموال مجازی در اقتصاد بررسی شود.

مواد و روش‌ها: روش مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است و برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری استفاده شده است.

یافته‌ها: آنچه در معاملات اموال مجازی مورد دادوستد قرار می‌گیرد با ضوابط و معیارهای فقهی و حقوقی تشخیص مالیت، همخوانی داشته و مفهوم مال بر آن‌ها قابل تطبیق است.

ملاحظات اخلاقی: در مراحل مختلف نگارش مقاله، اصول اخلاقی و علمی از جمله بهره‌گیری علمی و دقیق از منابع علمی رعایت شده است.

نتیجه‌گیری: اموال مجازی را باید تأسیس مالی جدید تلقی نمود. اموالی که اعتبار حقوقی مختص به خود دارد. نقل و انتقال آن تابع احکام قانونی خاص بوده و از طریق قالب‌های قراردادی ویژه مورد داد و ستد قرار می‌گیرد. اموال مجازی به خاطر وصف کاربردی و ارزش محور آن در عرف تجارت مورد پذیرش و دادوستد قرار گرفته است. در بحث اموال مجازی در اکثر موارد مطلوبیت عمومی و منفعت عقلایی آن‌ها و در بسیاری موارد مطلوبیت آن‌ها برای شخص یا اشخاص خاص بر اساس یک معیار عقلایی، قابل انکار نیست؛ جای هیچ تردیدی در مالیت محتوای مورد تبادل بر مبنای داده‌ها باقی نمی‌ماند.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۷-۱

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۱۱

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۰/۰۳/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۰۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۷/۰۴

واژگان کلیدی:

مشروعیت، اموال مجازی، مطلوبیت عمومی، منفعت عقلایی، اقتصاد

نویسنده مسوول:

مهران لطفی فروشانی

آدرس پستی:

ایران، اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهواز، دانشکده علوم انسانی، گروه حقوق.

تلفن:

۰۹۳۶۴۳۵۶۷۲۱

کد ارکید:

0000-0003-2507-202X

پست الکترونیک:

Lotfi_mehran@yahoo.com

۱. مقدمه

مال که از فعل ماضی مال (مال، یمیل، میلا) گرفته شده، در لغت به معنای چیزی است که موضوع رغبت انسان و مطلوب او باشد و نیز به معنای هر چیزی که به تملک انسان درآید (دهخدا، ۱۳۷۳، ۱۷۳۶۳-۱۷۳۶۷). از نظر حقوقی، مال آن چیزی است که قابل استفاده بوده و ارزش مبادله اقتصادی و دادوستد داشته باشد (صفایی، ۱۳۷۹، ۱۲۳). «مال چیزی است که در ازای آن مال داده می‌شود» (محقق داماد، ۱۳۹۱، ۱۱۱). به عبارتی مال به هر چه قابل تملک و مبادله باشد، گفته می‌شود (امامی، ۱۳۸۱، ۲۶). در یک دید کلی هر چیزی که به وجه رایج کشور قابل تقویم باشد و ارزش اقتصادی داشته باشد مال می‌باشد، که در یک تقسیم‌بندی کلی به استناد مفاد مواد ۱۱ به بعد قانون مدنی اموال منقول (قابل جابجایی بدون آسیب دیدن) و اموال غیرمنقول (که بارزترین وجه آن زمین و ساختمان است) تقسیم می‌گردد. برای کالا دو نوع ارزش وجود دارد: الف) ارزش مصرفی. ب) ارزش مبادلاتی. «ارزش مصرفی» این است که: به طور مستقیم- بالفعل یا بالقوه- نیازی از نیازها را تأمین کند؛ و به عبارت دیگر: فایده‌ای داشته باشد. «ارزش مبادلاتی» نیز عبارت است از این که: آن کالا به گونه‌ای باشد که مردم حاضر باشند در برابر آن، چیزی بپردازند؛ و این ارزش در صورتی به وجود می‌آید که علاوه برداشتن فایده، از نظر فراوانی در حدی نباشد که دیگر، تقاضایی نسبت به آن وجود نداشته باشد (داب، ۱۳۸۱، ۶۳-۶۱). امروزه و در عصر ارتباطات و تجارت الکترونیک،

متعاقب تحولات و تغییراتی که اینترنت در زندگی فردی و اجتماعی انسان بجای گذاشته، مفهوم مال دچار تغییر شده و فضای مجازی، با معرفی گونه جدیدی از اموال، تحت عنوان اموال مجازی، بررسی ماهیت مال را ضروری ساخته است. در فضای مجازی از مالیت داشتن داده‌های رایانه‌ای در علوم مختلفی چون فقه، حقوق، اقتصاد سخن به میان می‌آید. اثبات مالیت این داده‌ها شاید در علوم مذکور دارای آثار و احکام مدنی و کیفری باشد. ماهیت این داده‌ها و مالیت آن‌ها به تبیین اساسی نیاز دارد. ضرورت بازپژوهی پدیده نوظهور اموال مجازی به ماهیت متفاوت این اموال بازمی‌گردد که با هیچ یک از انواع شناخته شده مال مطابقت ندارد (عبدی‌پورفرد و وصالی ناصح، ۱۳۹۵، ۸۸). اختلاف نظر در اعتبار حقوقی موضوع اموال مجازی سبب اختلاف نظر در تعیین اعتبار حقوقی و حقوق حاکم بر رابطه اشخاص با این اموال شده است. اختلاف نظر با رویکردهای متفاوت در نظام‌های ملی حقوقی در خصوص اموال مجازی با خصیصه‌های فراملی، تعریف این اموال را در نظام‌های سنتی اموال و مالکیت با دشواری مواجه ساخته است. در نتیجه تبیین ماهیت و مشروعیت اموال مجازی از موضوعت مهم و شایسته توجه است. اینکه آیا می‌توان به پدیده‌های غیرقابل ملموس در فضای مجازی می‌توان عنوان «مال» اطلاق کرد؟ در راستای بررسی و پاسخ به سؤال مورد اشاره ابتدا، مال مجازی و مصادیق آن بررسی می‌گردد و در ادامه به تحلیل مشروعیت فقهی حقوقی اموال مجازی از منظر اقتصادی پرداخته می‌شود.

۲. ملاحظات اخلاقی

در مراحل مختلف نگارش مقاله، اصول اخلاقی و علمی از جمله بهره‌گیری علمی و دقیق از منابع علمی رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

روش مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است و برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری استفاده شده است.

۴. یافته‌ها

آنچه در معاملات اموال مجازی مورد دادوستد قرار می‌گیرد با ضوابط و معیارهای فقهی و حقوقی تشخیص مالیت، همخوانی داشته و مفهوم مال بر آن‌ها قابل تطبیق است.

۵. بحث

۵-۱. مال مجازی و مصادیق آن

در این قسمت ابتدا به مفهوم مال مجازی و در ادامه به مصادیق آن پرداخته می‌شود.

۵-۱-۱. مال مجازی

عبارت مال مجازی به کرات در رسانه‌ها و بحث‌های آکادمیک مورد استفاده قرار می‌گیرد اما معنایش هنوز مبهم و بسیار وابسته به زمینه بحث است. برای پاسخ به سؤال فوق نگاهی خواهیم داشت به معنای مال مجازی به صورتی که عموماً در ادبیات تحقیق آکادمیک به کار می‌رود. بخش زیادی از ادبیات تحقیق نشأت گرفته از ایالات متحده است. مال مجازی باید قابل رقابت و ماندگار

بوده و دارای پیوستگی باشد. مقصود از رقابتی بودن مال مجازی این است که تنها یک شخص مالک یک مال خاص است و آن را کنترل می‌کند. دومین خصیصه، پایایی است که ارتباط تنگاتنگی با پایایی جهان‌های مجازی دارد. اگر یک مال پایا باشد به این معناست که زمانی که کاربر رایانه خود را خاموش کرده و از جهان مجازی خارج می‌شود از بین نمی‌رود و همچنان موجود است. اگر یک مال پایا نباشد، کاربران تمایلی به سرمایه‌گذاری و تلاش در جهت حصول آن مال نخواهند داشت و به تبع این موضوع آن مال بی‌ارزش خواهد بود. با در نظر داشتن این خاصیت به خصیصه سوم خواهد پرداخت که همان پیوستگی است (پناهی و همکاران، ۱۳۹۹، ۲۴۶). معنی پیوستگی اموال مجازی چیزی شبیه به عنصر تعامل در جهان‌های مجازی است. پیوستگی، کاربران و بازیگران را قادر می‌کند تا به صورت پیوسته با یک مال مجازی خاص تعامل کنند و از منابع مشترک استفاده کنند و تمام این موارد باید به صورت هم‌زمان اتفاق بیفتد. این حقیقت که افراد متعددی بتوانند یک مال مجازی را مشاهده کرده و از آن استفاده کنند ارزش مال موردنظر را افزایش خواهد داد.

شاید بتوان گفت مال مجازی همان داده‌های مجازی هستند. داده‌های مجازی عموماً داده به معنای اطلاعات (یا یک جزء اطلاعاتی) مورد استعمال قرار می‌گیرد. در تعریفی علمی و دقیق‌تر داده عبارت است از هرگونه علامت، رمز، نشان یا نمادی که برای مخاطب نامفهوم و غیرقابل استفاده و مستقلاً و بدون هیچ عملیاتی بر روی آن‌ها مفهوم

محرمانه و مال مجازی تفاوت هست اما بازی مجازی جزو مالکیت فکری است. پایگاه داده اینترنتی مالکیت مجازی ایجاد نمی‌کند؛ مگر چینش و گزینش شده باشد که همان مالکیت فکری است؛ مثل جمع‌آوری مقالات دیگران. خود کتاب موجود در فیدیبو (حساب فیدیبو) مال مجازی است. اسرار تجاری و محرمانه هم فاقد شرط مالکیت است؛ حمایت از طریق مسؤولیت مدنی و...

تمام اشیایی که در فضای واقعی دارای ارزش مبادلاتی و مابه‌ازای اقتصادی بوده و محرک رغبت اجتماعی هستند و در نتیجه مال تلقی می‌شوند، وقتی در فضای سایبر قرار می‌گیرند، نیز دارای مالیتند. تمام اموال فکری اعم از ادبی و هنری و صنعتی مثل محتوا (متون علمی، ادبی و فرهنگی، رمان و داستان و نقاشی و عکس) و لوگو و علامت، همان‌گونه که در عالم واقع، عرفا و به موجب مقررات خاص مالکیت فکری، مال به حساب می‌آیند، در عالم الکترونیک نیز مالیت دارند (میرشمسی، ۱۳۹۶، ۲۳). مال بودن آن‌ها به معنای قابلیت آن‌ها برای اختصاص و انحصار و همچنین امکان تعرض به این انحصار و اختصاص است و بنابراین، نظام حقوقی به منظور دفع هرگونه سوءاستفاده و پیشگیری از هرگونه هرج و مرج و نقض حق، ملزم است علاوه بر تعیین نوع و میزان حقوق، دارنده آن را نیز مشخص کرده و استقرار و تمامیت حق را تضمین نماید.

یا موضوع خاصی را به مخاطب القاء نمی‌کنند (عبدی‌پورفرد و وصالی ناصح، ۱۳۹۶، ۹۱). بنابراین، داده‌ها مجموعه‌ای از نمادها (حروف، اعداد، علائم برای انسان و رمزه‌های صفر و یک برای رایانه) هستند که وقایع و حقایق را نشان می‌دهند که برای انسان از طریق حواس پنج‌گانه و برای رایانه از طریق لوازم مخصوص صفحه کلید، موس و غیره) به دست می‌آیند و برای استفاده از آن‌ها باید اصطلاحاً مورد پردازش قرار گیرند (روحانی روانکوهی، ۱۳۹۲، ۲۳۵). منظور از پردازش داده یعنی هر فرآیندی که داده را از شکل نامفهوم و غیرقابل استفاده خود خارج ساخته به شکلی دیگری که حاوی یک مفهوم، ارزش یا هدف مطلوبی تبدیل می‌کند.

۵-۱-۲. تمایز مال مجازی از مالکیت فکری

مالکیت فکری به حقوقی گفته می‌شود که به صاحبان آن حق بهره‌وری از فعالیت‌های فکری و ابتکاری انسان را می‌دهد و ارزش اقتصادی و قابلیت دادوستد دارد ولی موضوع آن شیء معین مادی نیست (کانی جی کاسترن، ۱۳۹۹، ۵۶). اما مال مجازی، مالی است که جنس آن از داده الکترونیکی باشد. قابل کپی نیست؛ کپی برابر اصل نیست. مصادیقی مثل نام اینترنتی (اینستاگرام و...) و زندگی دوم (ایجاد وضعیت مجازی متعلق به خود) و رمز ارزها (استخراج فلز گران‌بهای الکترونیکی) البته گاهی برخی مصادیق مالکیت فکری ممکن است در زمره اموال مجازی قرار گیرد. مثلاً بین مالکیت فکری، اسرار تجاری، اسرار شخصی

۵-۱-۳. مصادیق مال مجازی

اموال مجازی داری مصادیق متعددی است. ارز دیجیتال (پول مجازی)، بازی‌های مجازی و اطلاعات مالی به عنوان برخی از مهمترین مصادیق اموال مجازی در مقاله حاضر مدنظر هستند.

۵-۱-۳-۱. ارز دیجیتال

بنابر تعریف بانک مرکزی اروپا ارز دیجیتال (پول مجازی) نوعی از پول دیجیتال مقرر شده‌اند که به صورت معمول از سوی توسعه‌دهندگان آن کنترل می‌شود و اعضای یک جامعه مجازی خاص آن را پذیرفته و مورد استفاده قرار می‌دهند (سیدالموسوی و عشق‌پور، ۱۳۹۸). از نظر ماهوی، تفاوت پول مازی با دیگر انواع پول (پول سنتی، پول الکترونیک) در هدف، ارزش اسمی و پایه پولی است. هدف اولیه از اختراع پول مجازی، کاربرد آن در دنیای مجازی و برای مقاصد مجازی است، گرچه در تطورات بعدی با منشأ پول سنتی و پول الکترونیک پیوند خورده است و از این طریق قصد ورود به دنیای حقیقی هم را دارد (سلیمانی‌پور، ۱۳۹۶، ۱۷۳).

۵-۱-۳-۲. بازی‌های مجازی

واژه «مجازی» در واقع وصفی است برای هر آنچه متعلق به دانش فناوری اطلاعات (رایانه‌ها، اینترنت، اطلاعات و...) و سایر فناوری‌های مرتبط با آن است (قلی‌زاده نوری، ۱۳۸۹، ۶۱). بازی مجموعه‌ای از حرکت‌ها و فعالیت‌های جسمی و ذهنی است که

موجب شادی، سرزندگی، لذت و ارتباط با دیگران می‌شود. بازی‌های رایانه‌ای به هر نوع بازی گرافیکی و یا متنی گفته می‌شود که از طریق رایانه‌ها (یا سایر وسایل الکترونیک) مجهز به پردازشگر یا میکرو کنترل‌های مخصوص انجام می‌شوند (عبدی‌پورفرد و وصالی ناصح، ۱۳۹۶، ۵۶). شرط ورود به بازی‌های مجازی، دسترسی و ورود به شبکه جهانی اینترنت است.

۵-۱-۳-۳. اطلاعات مالی

هرگونه اطلاعاتی که دارای کارکرد مالی، تجاری و اقتصادی باشد جزو قلمرو این اطلاعات است به عبارت دیگر هرگونه اطلاعاتی که سوءاستفاده از آن‌ها منجر به ورود خسارت مالی و تجاری شود، ذیل این دسته از اطلاعات قرار می‌گیرد. این اسرار فی‌نفسه ارزشمند نیستند بلکه محرمانه بودن این اطلاعات است که باعث ارزشمندی آن‌ها می‌شود زیرا به شخص اجازه می‌دهد تا به طور مؤثر در آن صنعت و یا حرفه با سایرین رقابت کند (باقری، ۱۳۸۸، ۴۲). این استدلال از بند ب ماده ۳ (۱۸۳۹) قانون جاسوسی اقتصادی ایالت متحده آمریکا مصوب ۱۹۹۶ ناشی شده است. در این بند آمده: «اطلاعاتی که به صورت بالفعل یا بالقوه از آن جهت که برای عموم ناشناخته‌اند دارای ارزش اقتصادی هستند». در مورد محرمانه بودن می‌توان گفت که اگر اطلاعات در دسترس عموم باشند یا در تجارت یا حرفه‌ای که به کار گرفته می‌شوند عموماً شناخته

شده باشند، آن اطلاعات دیگر تجاری نیستند، به عبارت بهتر ملاک آگاهی عمومی است.

۵-۲. مشروعیت فقهی و حقوقی اموال مجازی

۵-۲-۱. ادله مشروعیت فقهی و حقوقی ارزهای دیجیتال

در خصوص مشروعیت ارز دیجیتال دارای دیدگاه‌های مختلفی مطرح است. برخی بر این عقیده‌اند، بیت‌کوین نیز می‌تواند به عنوان یک ارز مورد دادوستد و وسیله مبادله قرار بگیرد؛ چراکه ارز حتماً نباید به طور فیزیکی قابل کارکرد باشد. بر این اساس، در جهانی که به سرعت در حال حرکت از آنالوگ به دیجیتال است، حتی یک فناوری جدید مانند بیت‌کوین می‌تواند مناسب این حوزه باشد (میرزاخانی، ۱۳۹۶، ۲۸). از سوی دیگر، برخی صاحب‌نظران (عبدالستار ابوغده، ۲۰۱۸) معتقدند روشن شدن ماهیت بیت‌کوین و اینکه نوعی پول و ارز است یا کالا؟ نیازمند شناخت جدی کانون‌های انتشار و مالکان اولیه آن‌ها و نیز مکانیسم عرضه و تقاضا و کیفیت دادوستد آن دارد. ارزهای مجازی به لحاظ محتوا و ماهیت، چیزی بیش از داده و اطلاعات نیستند که با زبان ریاضی و با استفاده از تکنیک‌های رمزنگاری خلق می‌شوند. به همین دلیل است که گاهی از آن‌ها به عنوان دارایی دیجیتال تعبیر می‌شود. ارزهای مجازی را می‌توان طبق بند "الف" ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲، یک نوع داده پیام دانست. این بند مقرر می‌دارد "داده پیام

هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری و یا فناوری‌های جدید اطلاعات تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می‌شود". اما آنچه به مشروعیت ارز دیجیتال دامن زده است رواج استفاده از ارزهای دیجیتال (مجازی) در مبادلات اینترنتی است. فراگیر شدن این ارزها منجر به این شده است که یکی از معروف‌ترین آن‌ها به نام بیت‌کوین وارد بخشی از تراکنش‌های مردم شود. بنابراین لازم است نهادهای سیاست‌گذار ایران، همانند سایر کشورها در خصوص استفاده از این ارزها، قوانین و مقرراتی وضع نمایند تا ضمن استفاده از مزایای ارزهای مجازی، از خطرات احتمالی آن‌ها جلوگیری به عمل آید. این ارزها از پیدایش سیستم مالی جدید حکایت دارند که در آن پول و کنترل گردش آن از بانک‌های مرکزی و دولت‌ها سلب می‌شود و در دستان خود مردم قرار می‌گیرد (محمودی، ۱۳۹۸، ۵۰۴). به بیان دیگر، ارز دیجیتال یا بیت‌کوین نوعی پول مجازی است که متکی بر اصول رمزگذاری برای معتبر ساختن تراکنش‌ها می‌باشد که در قالب یک الگوریتم کامپیوتری باقی نمانده است و به سرعت مرحله پذیرش از سمت جامعه را طی می‌نماید (میرزاخانی، ۱۳۹۶، ۱۲) به نحوی که استفاده از ارزهای مجازی توجه تجار و بازرگانان را نیز به خود جلب کرده است.

در فقه نیز بحث مستقلی در خصوص ارز دیجیتال انجام نشده است اما می‌توان به دلایلی برای ماهیت و مشروعیت دست یافت. اصل أصالة الأباحه و عدم ممنوعیت این ارزها از سوی شارع از مهمترین

دلایل است. بر این اساس برخی ارزشهای دیجیتال بر اساس اصل اباحه جایز است. این دیدگاه را می‌توان با توجه به بحث قبلی درباره معیارهای پول و طلا بررسی کرد، یک قاعده مشهور توسط فقها ارائه شده است: «الأصل فی المعاملات الإباحه». این به این معنی است در معاملات تجاری، اصل کلی قابل قبول است. به عبارت دیگر، همه چیز جایز است، مگر اینکه ما آن را کاملاً برخلاف اصول شریعت بدانیم، با توجه به این اصل، ارزش دیجیتال در اصل جایز است. به همین ترتیب، در صورت وجود این ویژگی‌ها هر چیزی را می‌توان پول در نظر گرفت: در میان مردم به عنوان یک چیز ارزشمند تلقی شود، توسط همه یا گروه قابل توجهی از مردم به عنوان وسیله تبادلی پذیرفته شود، وسیله‌ای برای سنجش ارزش باشد و به عنوان واحد حساب عمل کند. بنابراین، هر ارزش دیجیتال (مانند بیت کوین) که شرایط فوق را داشته باشد، به عنوان پول مقبول است.

علاوه بر این می‌توان به اصل صحت نیز اشاره کرد. صحت در لغت به معنای سلامتی و تندرستی، اعتدال و تمامیت است (ابن منظور، ۱۴۰۵، ۵۰۷). در اصطلاح، اصل صحت از قواعدی است که در کتب اصولی از آن بحث می‌شود و در موارد مختلفی قابل طرح است. اجمالاً می‌توان گفت اصل صحت به نوع برخورد و قضاوت انسان درباره گفتار و کردار و عقاید دیگران (مسلمانان یا اعم از مسلمانان و غیرمسلمانان) مربوط می‌شود (انصاری، ۱۳۹۴، ۳۴۵). بر اساس اصل صحت، اگر معامله‌ای اعم از عقد یا ایقاعی صورت گرفت و صحت آن مورد

شک واقع گردید، بنابر صحت آن معامله است (موسوی بجنوردی، ۱۳۷۹، ۴۵). این قاعده از مستقالات عقلیه است تا جایی که عدم جریان آن موجب ایجاد اختلال در نظام و زندگی مردم می‌شود (انصاری، ۱۳۷۰، ۷۲۰). این قاعده قابل تسری به غیرمسلمانان نیز است و بنابراین عقلاً اگر عملی را در نظام معامله خود صحیح پندارند، باید حکم صحت بر آن بار کرد (مصطفوی، ۱۴۲۱، ۱۰۵). از یک سو، اصل صحت در معنای وضعی آن عبارت است از اینکه آثار و نتایج اعمال دیگران را صحیح دانسته، حکم به جریان آن داد. بنابراین هر آنچه عنوان عقد داشته و تجاره عن تراض بر آن تطبیق نماید، این عقد صحیح تلقی می‌شود، اگرچه احتمال نقص نیز بعید نباشد (گرجی، ۱۳۹۶، ۳۵۴). از سوی دیگر، اصل صحت به معنای حمل فعل دیگران بر وجه تام و کامل در برابر ناقص است. اصل صحت به این معنا اختصاصی فعل مؤمن نیست، بلکه درباره همه مسلمانان، بلکه کافران نیز در برخی موارد جاری می‌شود (خویی، ۱۴۱۲، ۳۲۲). مسلمانان، بلکه همه عقلا شئون زندگی دیگران را اعم از عبادات، معاملات، اقوال، افعال و عقاید حمل بر صحت می‌کنند و فساد و بطلان را خلاف اصل و مجرای طبیعی می‌دانند، از این رو از مدعی فساد مطالبه دلیل می‌کنند.

اصل تراضی از دیگر دلایل قابل استناد است. بر اساس آیه شریفه: «یا ایها الذین آمنوا لاتاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجاره عن تراض منکم» (نساء/۲۹). اصل تراضی یکی از مبانی بنیادین در مبادلات و با عنایت به این اصل

بنیادین مقطوع الصحه و مشکوک الصحه داخل در عمومات این آیه است و صرفاً مقطوع الفساد از دایره این عمومات خارج می‌شود و اکنون در خصوص اینکه معوض در قبال عوضی به نام بیت‌کوبین در دایره تراضی متعاملین قرار گیرد، تشکیک شده، پس در پاسخ به مشکوکین باید گفت، این تشکیک قابل اعتنا نخواهد بود زیرا معاوضه با رضایت طرفین انجام می‌شود.

۵-۲-۲. ادله مشروعیت فقهی و حقوقی

بازی‌های مجازی

وجود معین و مشخص از ویژگی‌های مال محسوب می‌شود. اما بازی‌های مجازی وجود ذهنی و اعتباری دارند. در این خصوص باید گفت که فقهای شیعه هیچ تأکیدی بر محسوس بودن شیء متعلق مال ندارند (خویی، ۱۴۱۲، ۲۰). و اگر عرف عقلاً امری را مال بدانند، چه آن امر محسوس باشد، چه غیرمحسوس، کافی است. در همین راستا با ملاحظه تاریخ فقه می‌توان دریافت که فقها از گذشته‌های دور قائل به صحت بیع دین یا عین کلی و مالکیت بر آن‌ها بوده‌اند که فی‌نفسه اموری غیرمحسوس هستند. شاید برای همین است که مشروعیت اموال فکری نزد عموم فقهای شیعه پذیرفته شده است. بازی‌های مجازی نیز به عنوان مصداقی از اموال فکری امری غیرمحسوس است که قابلیت تعریف در دایره شمول حقوق مالکیت فکری را دارد. به علاوه، یکی از عناصری که برای بازی‌های مجازی قابل ذکر است، لزوم درآمدزایی به معنای

ارزش اقتصادی مستقل است و چون وجود ارزش اقتصادی و درآمدزایی فرع بر مالیت داشتن این‌گونه داده‌ها است و از طرفی مال بودن داده‌ها مزبور با توجه به ادله مالیت حقوق فکری قابل توجیه است، داده‌ها مزبور می‌تواند مصداقی از اموال فکری باشد و ذیل عنوان مالکیت فکری قرار گیرد. از طرفی بازی‌های مجازی «قابلیت اختصاص» دارد. منظور از قابلیت اختصاص، قابلیت تملک اختصاصی و انحصاری برای مالک است. بدین معنا که تملک و انتفاع اختصاصی مالک از مال به گونه‌ای است که مانع از انتفاع سایرین می‌گردد. در تعاریف کلاسیک از مال، گاهی مواقع مفهوم «مال» مترادف با مفهوم «مالکیت» در نظر گرفته شده است یعنی مال چیزی است که قابلیت تملک دارد اعم از اینکه اجناس و کالا، ملک یا از جمله آفرینش‌های فکری باشد» (حکمت‌نیا، ۱۳۸۷، ۵۶). به عبارت بهتر، مفهوم مال در مفهوم مالکیت نهفته است؛ و در اینجا منظور از مالکیت حق انحصاری و اختصاصی یک فرد در تصرف و استفاده چیزی است که مانع تصرف و استفاده دیگران خواهد بود؛ بنابراین، از این منظر مال چیزی است که امکان مالکیت آن به صورت حق تصرف و استفاده انحصاری، برای یک یا چند نفر (مشاع) وجود داشته باشد. این ویژگی به وضوح در مورد اموال مجازی درون بازی‌ها قابل تأیید است. چرا که منابع تحصیل شده یا خریداری شده توسط هر بازی‌کننده‌ای منحصراً در اختیار او قرار می‌گیرد و با اختصاص به وی امکان استفاده دیگران از آن اموال منتفی است. بنابراین، کالاهای مجازی مورد

معامله در بازی‌های مجازی از این خصیصه نیز برخوردار هستند؛ یعنی قابلیت تملک داشته و مالکیت آن‌ها نیز به رسمیت شناخته شده است. قاعده حرمت و تسلیط از جمله مستندان فقهی است که در این زمینه قابل استناد است. قاعده حرمت مستند قرآنی و روایی دارد؛ مستند قرآنی مثل آیه «لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجاره عن تراض» که مراد از اکل مال، تصرف کردن و مسلط شدن بر مال است و مستند روایی نظیر روایت پیامبر اعظم (ص) که می‌فرمایند: «حرمة مال المسلم کحرمة دمه» و روایت امام صادق (ع) که می‌فرمایند: «لا یحل دم امرء مسلم ولا ماله الا بطیب نفس منه» (طوسی، بی‌تا، ۵۹). استنباط فقها از این مستندات، لزوم احترام به سرمایه مسلمان، حرمت هرگونه دخل و تصرف بدون اجازه مالک و جبران خسارت در صورت تعدی و تجاوز به اموال دیگران است. با بررسی این قاعده و نیز قابلیت اطلاق مال بر حقوق فکری داده‌های اینترنتی با توجه به تعاریف ارائه شده از سوی برخی فقیهان که مال آن چیزی است که مردم نسبت به آن رغبت و تمایل داشته باشند و حاضر باشند آن را دادوستد کنند (انصاری، ۱۳۷۰، ۱۶۱). به این نتیجه می‌رسیم که مالکیت معنوی داده‌ها مزبور برای دارنده (مالک) آن، مشمول قاعده حرمت مال و قاعده تسلیط می‌شود؛ بنابراین هر گونه دخل و تصرفی در این گونه داده‌ها، منوط به

اجازه پدیدآورنده آن است. قاعده لاضرر و نفی حرج از دیگر قواعد فقهی در این زمینه است (محقق داماد، ۱۳۹۱، ۱۴۴-۱۴۰). به روایاتی نظیر «کل شیء یضر بطریق المسلمین فصاحبه ضامن لما یصیبه» (اصفهانی، ۱۴۰۶، ۴۳۹). تمسک شده تا این نتیجه که قاعده لاضرر اثبات حکم (ضمان) می‌کند، به دست آید. قاعده نفی حرج (۱)^۱ نیز همچون لاضرر در امور عدمی جاری می‌شود (ناصحی، ۱۳۹۴، ۲۱۶). چرا که اسلام عبارت است از مجموعه قواعد و مقرراتی شرعی که خداوند برای زندگی مردم اعتبار کرده است. این قواعد و مقررات اختصاص به احکام وجودی ندارد و شامل احکام عدمی هم می‌گردد (حیدری، ۱۴۲۰، ۲۹۷). اگر بعد مالکیت فکری بازی‌های مجازی توسط قانون‌گذار حمایت نشود، در حوزه تجارت با کاهش تولید کالاهای ناشی از خلاقیت و نوآوری و از سوی دیگر با افزایش بی‌حدوحدی تعدیات به دسترنج فکری و خلاقانه پدیدآورندگان آن روبه‌رو می‌شویم. بنابراین عدم حمایت از داده‌ها مزبور، تولیدکنندگان محصولات فکری را متضرر و دچار عسر و حرج می‌کند. از این‌رو می‌توان با استناد به قاعده لاضرر و لاجرم در راستای دفع این تنگنا به وضع قوانین حمایتی در این زمینه اقدام کرد. علاوه بر این، قابلیت انتفاع داشتن بازی‌های مجازی از دیگر دلایل مشروعیت این نوع از اموال مجازی است. برخی بر این اعتقادند که برای دارا بودن

^۱ ماده ۲۱۵: «مورد معامله باید مالیت داشته و متضمن منفعت عقلایی مشروع باشد». ماده ۳۴۸: «بیع چیزی که... مالیت و یا منفعت عقلایی ندارد... باطل است...»

ارزش اقتصادی لازم است میان مردم برای به دست آوردن شیء مورد نظر رقابت وجود داشته باشد و به عبارت دیگر، به وفور موجود نبوده و آن شیء از کمیابی و ارزشمندی برخوردار باشد، بنابراین اگر چیزی چنان فراوان شود که هرگاه اراده شود بدون هیچ رنج و زحمتی بتوان آن را به دست آورد، آن شیء مالیت ندارد (طباطبایی، ۱۳۷۹، ۳۲۵ به نقل از یوسفوند، ۱۳۹۶، ۵۱). مفهوم این عبارت این است که، هر چه دارای مطلوبیت و مرغوبیت در بین مردم باشد و مردم در به دست آوردن آن از همدیگر پیشی جویند، مال تلقی می‌شود (سلیمان دهکردی و میرسعیدی، ۱۳۹۶، ۱۶۱).

در واقع، ارزشمندی یک چیز به اعتبار خاصیت و منفعی است که شیء متصف به آن است پس اگر آن شیء دارای منفعت عقلایی باشد اعتبار می‌یابد جدا از این که اصلش مباح یا غیرمباح باشد (طوسی، ۱۴۰۷، ۴۱۷-۴۱۶). بر این اساس مالیت شیء به وسیله رغبت مردم به آن شیء تعیین می‌شود حتی اگر شیء مورد نظر تنها نزد جماعتی ارزش داشته باشد، باز هم آن را قابل مبادله محسوب می‌کنند. این گروه از فقها ملاک ارزشمندی را شخصی می‌دانند و معتقدند که نیازی نیست تا شیء خاصی به طور نوعی و از دید عموم مردم مالیت داشته باشد تا مال تلقی شود بلکه در صورتی که شیء نیاز عده‌ای خاص را برطرف کند به گونه‌ای که مورد رغبت این دسته از افراد باشد، مال تلقی می‌شود؛ مانند آن که شخص به مرضی مبتلا باشد و درمان وی در همان چیزی باشد که دیگران به آن رغبتی ندارند ولی آن فرد حاضر باشد

با مبلغ بالایی آن چیز را خریداری کند (موسوی خمینی، ۱۴۲۱، ۱۰-۸). ملاک از شخص در اینجا شخصی است که از عقل متعارف برخوردار است، به نحوی که عرف پس از آگاهی از نیاز وی و نقشی که آن شیء در رفع نیاز آن شخص ایفا می‌کند، به مالیت آن اذعان کند. این گروه معتقدند که مالیت مفهوم نسبی دارد و به کارگیری آن بر حسب زمان و مکان متفاوت می‌شود. مفهوم این واژه از قابلیت اختصاص داشتن مجزا است ولی مرتبط با یکدیگر هستند. عدم قابلیت اختصاص شیء به فرد یا افراد خاص آن چیز را از مال بودن خارج نمی‌کند برای نمونه خوک و خمر گرچه به ملکیت در نمی‌آیند اما مال محسوب می‌شوند.

۵-۲-۳. ادله مشروعیت فقهی و حقوقی

اطلاعات مالی

در نزدیک‌ترین حالت، اطلاعات مالی در حقوق ایران در زمره مصادیق اسرار تجاری است. قانون‌گذار در ماده ۶۵ قانون تجارت الکترونیک، اطلاعات مالی را به عنوان یکی از مصادیق اسرار تجاری برشمرده است. طبق ماده مذکور این اسرار از سه عنصر دارا بودن ارزش مستقل اقتصادی، محرمانه بودن و حفاظت شدن با استفاده از تدابیر معقول توسط دارنده تشکیل می‌شوند. اسرار تجاری به لحاظ اقتصادی ارزشمند هستند. این اسرار به مثابه‌ی کالای سرمایه‌ای ارزشمندی هستند که نقش مهمی در سوددهی شرکت‌ها و بنگاه‌های تجاری ایفا می‌کنند و افراد حاضرند در قبال دریافت آن‌ها پول پرداخت کنند. این اسرار، مستقل

دارای ارزش هستند. البته در خصوص این تعبیر دو برداشت وجود دارد: برداشت نخست این است که این اسرار مال تلقی می‌شوند و فی‌نفسه ارزشمند هستند و افراد حاضرند در قبال دریافت آن‌ها پول پرداخت کنند. برداشت دوم این است که این اسرار فی‌نفسه ارزشمند نیستند بلکه محرمانه بودن این اطلاعات است که باعث ارزشمندی آن‌ها می‌شود (سلیمان دهکردی و میرسعیدی، ۱۳۹۶، ۱۵۴). زیرا به شخص اجازه می‌دهد تا به طور مؤثر در آن صنعت و یا حرفه با سایرین رقابت کند.

یکی از مهم‌ترین دلایل مشروعیت اطلاعات مالی، محرمانگی اطلاعات مالی است. اطلاعاتی که هر کس به راحتی می‌تواند به آن‌ها دسترسی داشته باشد نمی‌تواند محرمانه تلقی شده از حمایت قواعد ناظر بر اطلاعات مالی به عنوان نوعی از اسرار تجاری و مالکیت معنوی بهره‌مند شود. معیار مهم برای حمایت از اطلاعات به عنوان اطلاعات مالی این است که اطلاعات یادشده به سادگی قابل دستیابی یا احراز نباشند (رهبری، ۱۳۹۲، ۴۳-۴۴). مطابق یک دیدگاه، هر آنچه به طور «مستقیم» یا «غیرمستقیم» نیازهای انسان، اعم از مادی یا معنوی (کاتوزیان، ۱۳۹۱، ۹). را برطرف سازد مال به شمار می‌رود. مثلاً مسکن و خوراک به طور مستقیم سبب رفع حاجت آدمی می‌شود و پول به صورت غیرمستقیم نیازهای شخص را مرتفع می‌کند. مالیت قسم نخست ذاتی و مالیت قسم دوم

جعلی یا اعتباری است (محقق داماد، ۱۳۹۱، ۱۶۵). با توجه به این مطلب، می‌توان به مدلول یکی از مفاهیم بنیادین قانون مدنی درباره مال پی برد. با این توضیح که در مواد ۲۱۵ و ۳۴۸ (۲) این قانون آمده مال باید «منفعت» داشته باشد و مقصود از منفعت این است که نیازی از نیازهای انسان را چه به صورت مستقیم و چه به صورت غیرمستقیم، برآورده کند. حال که مال رافع نیازهای شخص است، او رغبت دارد آن را به دست بیاورد (فاضل-لنکرانی ۱۴۱۶، ۵۰). از این رو گفته‌اند رغبت به یک شیء بین مالیت آن است. زیرا باعث می‌شود فرد برای به دست آوردن شیء مطلوب خویش مال مسلمی، چون پول را پرداخت کند یا با دیگران به رقابت تنافس بپردازد (جزایری مروج، ۱۴۱۶، ۳۸۶). اصطلاح تنافس به معنای رقابت برای کسب یک شیء است به نحوی که هر یک از رقیبان تحصیل آن توسط دیگری را برنتابد. نکته مهمی که در خصوص اصطلاح یادشده به ذهن متبادر می‌شود این است که تنافس فرع بر «محدودیت اموال» است. یعنی از آنجا که اموال در دسترس بشر محدود و کمیاب است برای تصاحب آن رقابت (تنافس) وجود دارد؛ چه رقابت برای به دست آوردن چیزی که بی‌شمار و نامحدود است معنا ندارد. از این رو، برخی از فقیهان و حقوقدانان آب جاری در رودخانه یا هوای موجود در فضا را به عنوان دو مصداق از شیء نامحدود، مال به شمار

باشد، عقلاً قبیح است؛ زیرا انگیزه تکلیف، اطاعت است و این هدف با تکلیف به امر غیرقابل تحمل نقض می‌شود.

^۱ منظور از این قاعده این است که تکالیفی که موجب مشقت و سختی برای مکلف است، در دین وجود ندارد. در واقع، تکلیف به هر چیزی که موجب سختی

نیاورده‌اند (شهیدی، ۱۳۸۸، ۲۸۴). به هر تقدیر، می‌توان از مجموعه منفعت (رفع‌کنندگی نیاز) و رغبت و رقابت برای تشخیص مالیت یک شیء استفاده کرد. پس، همان‌طور که برخی از استادان حقوق (کاتوزیان، ۱۳۹۲) تأکید کرده‌اند، نمی‌توان با تکیه بر ظاهر مواد ۲۱۵ و ۳۴۸ قانون مدنی «مالیت» و «منفعت» را دو شرط جداگانه دانست؛ زیرا آنچه منفعت نداشته باشد (نیازی را مرتفع نکند) موجد رغبت نیست و آنچه رغبتی به بار نیآورد ارزش اقتصادی و مالیت ندارد. با این حال، بنابر منطوق دو ماده مزبور، متصف شدن منفعت به دو وصف «عقلایی» و «مشروع» موضوعی علی‌حده است که باید بررسی شود. مدلول منفعت عقلایی این است که شیء مطلوب شخص برای اتمام به صفت با ارزش دارای مالیت، باید نیاز معقول وی را مرتفع کند؛ در غیر این صورت مال محسوب نمی‌شود. همچنین، به‌رغم باور برخی (موسوی گلپایگانی، ۱۳۹۹، ۱۴). به نظر می‌رسد حتی اگر یک شیء منحصراً نسبت به نیاز شخص راغب به آن موجد منفعت عقلایی باشد، نباید در مالیت آن تردید کرد (کاتوزیان، ۱۳۹۲). مثلاً فرض کنید فردی برگه مندرس حاوی دستخط پدر خویش را، که بر مطلب بی‌ارزشی هم دلالت دارد، نزد دیگری می‌یابد و آن را از روی محبت به پدر خویش می‌خرد. در این حال، نمی‌توان بیع منعقد را به علت عدم مالیت موضوع معامله باطل دانست (خویی، ۱۴۱۸، ۳۹۶-۳۹۵). زیرا مالیت و ارزش اشیا مولود علاقه و رغبت‌های افراد است و به تعبیر دقیق برخی از صاحب‌نظران علاقه نادر شخصی به یک

شیء زبانی به تحقق مالیت آن وارد نمی‌سازد. در مثال پیش‌گفته هم فرد با تحصیل ورقه حاوی خط پدر، نیاز عاطفی خویش را برآورده می‌سازد و به‌منظور تحقق مالیت موضوع موصوف -یا به تعبیر دقیق، به منظور رفع مانع مالیت موضوع موصوف- همین بس که این نیاز برای شخص او عاقلانه می‌نماید. در همین زمینه گفتنی است در مواد ۲۱۵ و ۴۳۸ قانون مدنی نیز ترکیب وصفی «منفعت عقلایی» به نحو مطلق بیان شده است. پس، ضرورتی ندارد که تحقق مالیت شیء منوط به وجود رغبت عمومی یا نوعی به آن باشد. ممکن است ایراد گرفته شود که شیء موجد منفعت نادر، به علت رقابت ناپذیری، مال به شمار نمی‌آید. زیرا رقابت برای تحصیل یک‌چیز دست‌کم به وجود دو رغبت نیاز دارد. این ایراد دقیق را می‌توان با ذکر نکته‌ای ظریف پاسخ داد. هنگامی که رغبت یک شخص به شیء تحت سلطه دیگری جلب شود و او حاضر باشد مال معینی را در مقابل آن بپردازد، شخص مسلط هم به حفظ آن راغب می‌شود تا از این رهگذر بتواند نفع بیشتری را از خواسته طرف خویش به دست آورد. بنابراین، رغبت، رغبت‌آفرین است و با فرض وجود دو رغبت تصور رقابت ممکن می‌شود.

۶. نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب ارائه شده به نظر می‌رسد اساساً وصفی به نام اموال مجازی در ادبیات فقهی و حقوقی ایران به رسمیت شناخته نشده و آنچه که مسامحتاً از آن به عنوان اموال مجازی یاد می‌شود،

۸. سهم نویسندگان

تمام مسئولیت تدوین و نگارش مقاله بر عهده نویسنده بوده است.

۹. تضاد منافع

تضاد منافع وجود ندارد.

داده‌ها یا اطلاعات دارای ارزش مالی است. به عبارت دیگر چنانچه داده‌ها، اطلاعات و بازی‌ها، اوصاف مال را داشته باشند، مال محسوب می‌شود. از جمله مهم‌ترین این اوصاف ارزش اقتصادی داشتن این اطلاعات نزد عقلاء است. به عبارت دیگر ملاک مالیت شخصی است و به نوعی و آنچه که در نزد شخص معقول و متعارف قابل مبادله است، مال است. در تبیین مشروعیت فقهی و حقوقی اموال مجازی توجه به چند نکته مهم است؛ (۱) مالیت اشیاء در فقه و حقوق یک مفهوم عرفی و اعتباری است. بدین معنا که مالیت ذاتی اشیاء نبوده بلکه بر مبنای ارزشی که آن اشیاء برای اشخاص دارند، تعیین می‌گردد. بنابراین، نفی مالیت یک شیء فقط زمانی امکان‌پذیر است که هیچ نوع «ارزشی» برای هیچ «شخصی» در آن شیء وجود نداشته باشد. (۲) «مادیت» مورد معامله از شروط صحت آن نیست. از همین رو، بیع اموال غیرمادی در فقه و حقوق ایران مورد پذیرش قرار گرفته است. (۳) ارزش اقتصادی، مطلوبیت و منفعت اقتصادی از دلایل مهم مشروعیت اموال مجازی است، بنابراین تشخیص اینکه چه چیزی می‌تواند مورد معامله واقع گردد، به عهده عرف نهاده شده است. در نتیجه، فقه و حقوق به پذیرش عرفی خرید و فروش‌های اموال مجازی مهر تائید خواهند زد.

۷. تقدیر و تشکر

از داوران و تحریریه مجله تشکر می‌کنم.

منابع

- ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، جلد سوم، چاپ سوم، قم، نشر ادب الحوزه، ۱۴۰۵.
- اصفهانی، مجلسی اول، محمد تقی، روضه المتقین فی شرح من لا يحضره الفقيه، جلد دهم، چاپ دوم، قم، مؤسسه فرهنگي اسلامي كوشانپور، ۱۴۰۶.
- امامی، حسن، حقوق مدنی، جلد یکم، چاپ هشتم، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۱.
- انصاری، مرتضی، المكاسب، جلد دوم، در لوح فشرده نور الفقاہه ۳، مركز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور، ۱۳۷۰.
- انصاری، مرتضی، فرائد الاصول، جلد سوم، چاپ هشتم، تهران، مطبوعات دینی، ۱۳۹۴.
- باقری، محمود، گودرزی، مریم، «مقایسه‌ی نظام حمایتی اسرار تجاری و نظام حق اختراع»، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره- ۱ سی و نهم، شماره یکم، ۱۳۸۸.
- پناهی، مهدی، شمس، احمد و محمد طاهری، محمودرضا، «تبیین حقوقی مفهوم دارایی و انواع آن در جهان مجازی»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره پنجاه و یکم، ۱۳۹۹.
- جزایری مروج، سیدمحمدجعفر، هدی الطالب فی شرح المكاسب، جلد ششم، چاپ اول، قم، مؤسسه دار الكتاب، ۱۴۱۶.
- حکمت‌نیا، محمود، مبانی مالکیت فکری، چاپ سوم، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۷.
- حیدری، سیدکمال، قاعده لاضرر و لاضرار (تقریرات الشہید الصدر)، چاپ اول، قم، دارالصادقین، ۱۴۲۰.
- خویی، سید ابولقاسم، مصباح الفقاهه فی المعاملات، جلد دوم، بیروت، انتشارات دار الہادی، ۱۴۱۲.
- خویی، سیدابوالقاسم، موسوعه الامام الخویی، جلد سی‌ام، قم، مؤسسه احیاء آثار الامام الخویی (ره)، ۱۴۱۸.
- داب، موريس، تئوری‌های ارزش و تولید از زمان آدام اسمیت، ترجمه حبیب‌اله تیموری، چاپ اول، تهران، نشر نی، ۱۳۸۱.
- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه، جلد دوم، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
- روحانی رانکوهی، محمدتقی، مفاهیم بنیاد پایگاه داده‌ها، چاپ اول، تهران، انتشارات جلوه، ۱۳۹۲.
- رهبری، ابراهیم، حقوق اسرار تجاری، چاپ دوم، تهران، سمت، ۱۳۹۲.
- سلیمان دهکردی، الهام، میرسعیدی، سید منصور، «بازشناسی اطلاعات مالی در ترازوی حقوق اموال و مالکیت»، پژوهش حقوق خصوصی، شماره بیستم، ۱۳۹۶.

- سلیمانی پور، محمدمهدی، «بررسی فقهی پول مجازی»، فصلنامه تحقیقات مالی اسلامی، سال ششم، شماره دوم، ۱۳۹۶.
- سیدالموسوی، سیدحسین، عشق پور، منصور، «مطالعه تطبیقی ارزشهای مجازی در حقوق ایران و انگلستان»، دومین کنفرانس ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۹۸.
- شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادهای و تعهدات، چاپ هفتم، تهران، مجد، ۱۳۸۸.
- صفایی، سیدحسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی اشخاص و اموال، چاپ اول، تهران، میزان، ۱۳۷۹.
- طباطبایی (حکیم)، محسن، نهج الفقاهه، جلد دوم، قم، انتشارات قیومی، ۱۳۷۹.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، الخلاف، جلد پنجم، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۷.
- طوسی، محمد، المبسوط، تصحیح و تعلیق محمدباقر بهبودی، المکتبه المرتضویه لاحیاء آثار الجعفریه، بی تا.
- عبدالستار ابوغده، النقود الرقمیة الرؤیة الشرعیة والآثار الاقتصادية، مؤتمر الدوحة الرابع للمال الاسلامی، ۲۰۱۸.
- عبدی پورفرد، ابراهیم، وصالی ناصح، مرتضی، «توسعه مفهوم و مصادیق مال در فضای مجازی (مطالعه تطبیقی مالیت داده‌های رایانه‌ای در حقوق اسلام، ایران و کامن لا)»، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، دوره چهارم، شماره یکم، ۱۳۹۵.
- عبدی پورفرد، ابراهیم، وصالی ناصح، مرتضی، «ابعاد فقهی و حقوقی بازی‌های مجازی»، اولین کنفرانس ملی بازی‌های رایانه‌ای؛ فرصت‌ها و چالش‌ها، ۱۳۹۶.
- فاضل لنکرانی، محمد، القواعد الفقهیه، چاپ سوم، قم، چاپخانه مهر، ۱۴۱۶.
- قلی‌زاده نوری، فرهاد، فرهنگ تشریحی اصطلاحات کامپیوتری مایکروسافت، چاپ اول، تهران، انتشارات نشر علوم، ۱۳۸۹.
- کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی: اموال و مالکیت، چاپ سی و ششم، تهران، میزان، ۱۳۹۱.
- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادهای، جلد دوم، چاپ سوم، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۲.
- کانی جی کاسترن، حقوق اینترنت و فناوری با نگاهی به حقوق آمریکا، ترجمه سید احسان حسینی، چاپ اول، انتشارات خرسندی، ۱۳۹۹.
- گرجی، ابوالقاسم، مقالات حقوقی، جلد دوم، چاپ سوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۶.
- محقق داماد، سیدمصطفی، قواعد فقه (بخش مدنی)، جلد اول، چاپ سی و چهارم، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۹۱.
- محمودی، اصغر، «تحلیل ارزشهای مجازی در پرتو فقه، حقوق و مطالعات تطبیقی»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره چهل و نه، شماره سوم، ۱۳۹۸.

- مصطفوی، سید محمدکاظم، مائة قاعدة فقهية، چاپ چهارم، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۲۱.
- موسوی بجنوردی، سیدمحمد، «نظرخواهی از فقها پیرامون مسائل فقهی و حقوقی ناشی از کاهش ارزش پول»، مجله رهنمون، شماره ششم، ۱۳۷۹.
- موسوی خمینی، سید روح‌الله، کتاب البیع، جلد سوم، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۴۲۱.
- موسوی گلپایگانی، سیدمحمدرضا، بلغه الطالب فی تعلیق علی بیع المكاسب، چاپ دوم، قم، چاپخانه قم، ۱۳۹۹.
- میرزاخان‌رضا، سعدی، حسینعلی، «بیت‌کوبین و ماهیت مالی فقهی پول مجازی»، جستارهای اقتصادی ایران، سال پانزدهم، شماره سی‌ام، ۱۳۹۶.
- میرشمسی، محمدهادی، «اموال مجازی؛ چالشی در حقوق اموال و مالکیت»، همایش بین‌المللی جنبه‌های حقوقی فناوری اطلاعات و ارتباطات، ۱۳۹۶.
- ناصحی، علی، مبانی حقوقی و فقهی رقابت، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۹۴.

Jurisprudential and legal legitimacy of virtual property in economics

Mehran Lotfi Foroushani^{1*}

1. Faculty member, Department of Law, Faculty of Humanities, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 1-17

Article history:

Received: 31 Mar 2021

Edition: 29 May 2021

Accepted: 27 Jul 2021

Published online: 26 Sep 2021

Keywords:

legitimacy, Virtual Property, General Desirability, Rational Interest, Economy

Corresponding Author:

Mehran Lotfi Foroushani

Address:

Faculty member, Department of Law, Faculty of Humanities, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

Orchid Code:

0000-0003-2507-202X

Tel:

09364356721

Email:

Lotfi_mehran@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aim: Today, cyberspace has provided the ground for the emergence of a new generation of virtual property and the special features of this type of property, especially the possibility of transactions and money exchanges, make it necessary to study jurisprudence. has constructed. In this article, an attempt has been made to examine the legal jurisprudence of virtual property in economics.

Materials and Methods: The method of this article is descriptive-analytical and library method and fish-taking method have been used to collect information.

Ethical considerations: In different stages of writing the article, ethical and scientific principles have been observed, including the scientific and accurate use of scientific resources.

Results: What is traded in virtual property transactions is in accordance with the jurisprudential and legal rules and criteria of tax assessment and the concept of property is applicable to them.

Conclusion: Virtual property should be considered as a new financial establishment. Property that has its own legal validity. Its transfer is subject to special legal provisions and is traded through special contractual forms. Virtual property has been accepted and traded in business practice due to its practical and value-oriented description. In the discussion of virtual property, in most cases, their general desirability and rational benefit, and in many cases their desirability for a particular person or persons based on a rational criterion, can not be denied; There is no doubt about the taxability of the content exchanged on the basis of data.